

ERDOĞAN'IN
“OTOLİMİTASYON DEKLARASYONU”,
OHAL VE
AKADEMİK ÖZGÜRLÜK*

Dr. Cenk YİĞİTER**

Makalenin Geldiği Tarih: 02.08.2016 **Kabul Tarihi:** 06.10.2016

* Bu yazı, darbe girişimi sürecinde sokaklara çıkıp, tankların ve ağır silahların karşısında direnme hakkını kullanırken veyahut emir altında er-erbaş olarak sürece müdahale etme imkanına sahip olmaksızın darbe girişiminin içinde kendisi bulmuşken öldürülen tüm insanlarımıza ve Halil İnalıcık'a ithaf edilmiştir.

Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK-ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

** Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Araştırma Görevlisi.

ÖZ

15 Temmuz 2016 gecesi belki de Türkiye'nin "en uzun gecesi" olarak tarihe geçti. Önemli bir felaketin eşiğinden dönülmesinin akabinde 20 Temmuz 2016 günü Bakanlar Kurulu tarafından yurt çapında olağanüstü hal ilan edildi. Bu yazıda darbe girişimi sonrasında ilan edilen olağanüstü halin kısa bir değerlendirilmesi yapılmış; olağanüstü hal ilanı ile birlikte Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kamuoyuna deklare ettiği taahhütlerin ve bu taahhütlerin siyasal özneler tarafından gündemde tutulması ve sürekli hatırlatılmasının siyasal önemine dikkat çekilmiş ve OHAL ilanını takip eden 667 sayılı KHK'daki olağan dönem usullerine ve anayasal güvencelere aykırı bir biçimde YÖK'e tanınan öğretim elemanlarını kamu görevinden uzaklaştırma yetkisinin, akademik özgürlük ve üniversitelerimizin geleceği üzerine olası yıkıcı etkileri kısaca değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz Darbe Girişimi, OHAL, KHK, Akademik Özgürlük, Üniversite.

ERDOĞAN'S AUTOLIMITATION DECLARATION, STATE OF EMERGENCY AND ACADEMIC FREEDOM

ABSTRACT

The night of July 15, 2016 was perhaps the longest night in the history of Turkey. Having survived the catastrophe, the Council of Ministers declared state of emergency throughout the country. In this article, a short assessment of the state of emergency declared after the coup d'eta attempt was done. Emphasis was given on the public pledges President Recep Tayyip Erdogan made and on the importance of constantly reminding the public of those pledges by political subjects. Additionally, the possible disastrous effect of the authority given to YOK to expel academics from public service despite being contrary to ordinary constitutional order processes following the declaration of Decree Law 667 and constitutional guarantees on academic freedom and the future of our universities.

Keywords: 15 July Coup Attempt, State of Emergency, Decree Law, "Academic Freedom, University.

“Korku zihinlere hakim hale gelince, dünyadaki sorunlar ve zorluklar abartılmaya ve olası çözüm yolları gözardı edilmeye başlanır. Korku ve panik kendi kendini haklı çıkaran bir dinamiğe sahiptir.”^[1]

GİRİŞ

15 Temmuz 2016 akşam saatlerinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin içinde mevzilenmiş, sızmış veyahut yerleştirilmiş yasadışı bir yapılanma anayasal düzeni ortadan kaldırmak ve bir cunta idaresi kurmak üzere kanlı bir girişimde bulundu. Bu suç örgütünün bu emel doğrultusunda halka karşı silah kullanarak insanlık suçu işlediğine ve TBMM'yi bombalamaya kadar işi vardığına canlı yayından hep beraber tanıklık ettik. Türkiye'nin büyük bir felaketin eşiğinden döndüğü bu tarihinin 'en uzun gece'sinde neler olup bittiğini henüz tam olarak bilemesek de şimdiden şunu söyleyebiliriz: Bu suç örgütü on binlerce insanın hayatını kaybedebileceği bir iç savaşı ve onlarca yıl sürecek bir destabilizasyon sürecini göze alarak ve daha da korkuncu, belki de bunu arzu ederek bu kalışmaya girişmiştir.

Söz konusu suç örgütü Türk Silahlı Kuvvetleri'nin elinin altındaki ağır silahları halka yöneltebilecek pozisyona kadar erişebildiğine göre, Türkiye toplumunun ve hatta bölge barışının ciddi bir tehlike altına atıldığı ve bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin muazzam bir yönetme ve hatta devlet krizinin içine girdiği ortadadır. Hala darbe tehlikesinin aktüel olup olmadığını dahi bilemediğimiz böylesi bir süreçte acilen etkili bir takım tedbirlerin alınması gerekmektedir. Nitekim suç örgütünün tespit edilmiş veyahut henüz tespit edilememiş bir takım unsurlarının anayasal düzeni ortadan kaldırmak veyahut ciddi destabilizasyon sonuçları doğurabilecek eylemlere girişmek imkanı sahip olması ihtimal dahilinde gözükmektedir. Hal böyleyken başta Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet teşkilatı olmak üzere bürokrasinin kritik noktalarında olağan dönemin imkanlarının ötesine geçen bir takım etkili tedbirlerin alınması gerekçesiyle yurt çapında ilan edilen olağanüstü hal (OHAL), Anayasa'ya ve uluslararası hukuka uygun kabul edilebilir.^[2]

[1] Frank FUREDI, **Korku Kültürü – Risk Almamanın Riskleri**, çev: Barış Yıldırım, Ayrıntı, İstanbul 2001.

[2] Elbette bu “hukuka uygunluk” saptamamız, alınan OHAL kararının politik olarak da yerinde bir tercih olduğunu düşündüğümüz anlamına gelmemektedir. Cumhurbaşkanı'nın OHAL'in üç ay ile sınırlı kalmayabileceği yönündeki açıklamasıyla birlikte düşünüldüğünde, muhalefetin, iktidarın bu krizi fırsata çevirerek mutlak yetkili bir biçimde bir takım siyasi amaçlarını hızla gerçekleştirmek, süreci bir başkanlık sistemine gidiş dayatması haline getirmek, otokrasi inşasına hız vermek ve hem kamu kurumlarında hem de sivil toplum örgütlerindeki tasfiye sürecini darbe girişiminde bulunan suç örgütü ile sınırlı tutmayarak

Ancak söz konusu olağanüstü durumun gerektirdiği, olağan dönemi aşan ve Anayasa'nın 15. maddesindeki ifadesiyle "Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler" in, olağanüstü dönem sonrası için ne gibi sonuçlar doğuracağı- nın muhakemesinin şimdiden yapılması gerekiyor. Bu anlamda kamu kurum- larında alınan ve alınmakta olan acil tedbirler ile kamu kurumlarının darbe girişiminde bulunan suç örgütünden temizlenmesi sürecinin üniversitelerimiz, üniversite kurumunun temel kurucu ögesi olan akademik özgürlük ilkesi ile Türkiye üniversitelerinin ve bilim dünyasının geleceği üzerinde yaratabileceği tahribat üzerine bir ortak düşünme ve değerlendirme çabasına katkı sunmak bu yazımızın temel motivasyonudur.

I.

20 Temmuz 2016 akşamı Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 3 ay süreyle OHAL ilan edildiğini kamuoyuna açıkladı. Carl Schmitt'in "egemen olağanüstü hale karar verendir" (2002: 13) şeklindeki meşhur ifadesinden hareketle, Recep Tayyip Erdoğan'ın sadece OHAL ilanını kamuoyuna duyuran kişi değil; olağanüstü hale karar veren ve bu anlamda mevcut konjonktürde "egemen olanı" temsil eden siyasal şahsiyet olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıklamasında Erdoğan, olağanüstü hal ilanının amacını şu şekilde anlatıyordu:

Olağanüstü hal ilanının amacı, ülkemizde demokrasiye, hukuk devletine, vatandaşlarımızın hak ve özgürlüklerine yönelik bu tehdidi ortadan kaldırmak için gereken adımları en etkin ve hızlı şekilde atabilmektir. Bu uygulama kesinlikle

bir cadı avı sürecine dönüştürmek yönünde suiistimal edebileceği yönündeki kaygıları da kuruntudan ibaret görülemez. Tam da burada Agamben'in şu hatırlatmasını önümüze koymakta fayda var:

Hitler, iktidarı alır almaz (ya da, belki daha doğru bir deyişle, iktidar ona teslim edilir edilmez), 28 Şubat'ta Halkın ve Devletin Korunması Kararı'nı ilan etti; bu karar, Weimar Anayasası'nın kişisel özgürlüklerle ilgili maddelerini askıya alıyordu. Karar hiçbir zaman yürürlükten kaldırılmadı, öyle ki bütün Üçüncü Reich, hukuki açıdan, on iki yıl boyunca süren bir istisna hali olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan, modern totalitarizm, istisna hali aracılığıyla, yalnızca siyasi hasımların değil, şu ya da bu nedenden ötürü siyasi sistemle bütünleştirilemeyecekleri belli olan yurttaş kesimlerinin beden ortadan kaldırılmasına izin veren yasal bir iç savaş olarak tanımlanabilir. (2006 :10)

İçinde bulunduğumuz süreci Nazi Almanyası'nın kuruluş süreciyle kıyaslamak epey abartılı görülebilir. Agamben'in aynı eserinde Tingsten'den yaptığı aktarım ise Nazi Almanyası'nın özgül koşullarının dışında daha genel bir uyarı olarak günümüz Türkiye için geçerliliği ise bizzat şüphe götürmez.

Tam yetkinin geçici ve denetlenebilir bir kullanımı kuramsal olarak demokratik anayasalarla bağdaşsa da, bu kurumun sistematik ve düzenli kullanımı zorunlu olarak demokrasinin tasfiyesine yol açar. (2006: 16)

demokrasiye, hukuka ve özgürlüklere karşı değildir, tam tersine bu değerleri koruma ve güçlendirme amacına yöneliktir. (...) Demokrasi, hukuk devleti ve temel hak ve özgürlükler konusunda hiçbir vatandaşımızın, hiçbir kurumun en küçük bir endişesi olmasın. Hükümetimizin ilan ettiği olağanüstü hal bu değerleri, onlara yönelik saldırılardan koruma amacı gütmektedir, asli hedef budur.^[3]

Bu ifadelerin, fevkaleda bir sürecin önemli bir dönemesinde yapılmış olan bu tarihi açıklamada “egemen” ya da Machiavelli’nin terminolojisiyle “Il Principe” (1961) tarafından dile getirilişi, bir “otolimitasyon deklarasyonu” olarak görülebilir. Bu anlamda bu açıklama başta muhalefet partileri olmak üzere tüm toplumsal ve siyasal özneler tarafından bu fevkaleda süreç boyunca gündemde tutulmalı ve burada tanımlanan amacı aşan, hiçe sayan ve bu taahhüde aykırı olabilecek tüm tutum ve uygulamalar karşısında “egemen”e, devlet kurumlarına ve kamuoyuna güçlü bir biçimde hatırlatılmalıdır. Agamben’in Friedrich’ten aktardığı üzere:

Acil durum yetkilerinin etkili bir biçimde anayasayı kurtarmak amacıyla kullanılmasını güvence altına alabilecek hiçbir kurumsal koruma yoktur. Yalnızca halkın bu yetkilerin bu amaçla kullanıldığını doğrulama kararlılığı bunu sağlayabilir. (...) Modern anayasal sistemlerin neredeyse diktatörlüğe özgü yasal önlemleri, ister askeri yasa, ister kuşatma hali, ister anayasal acil durum yetkileri söz konusu olsun, yetkilerin tek elde toplanması üzerinde etkili denetimler gerçekleştirmezler. Dolayısıyla, bütün bu kurumlar, uygun koşulların belirmesi halinde, totaliter sistemlere dönüşme riskini taşırlar. (2006: 17)

Erdoğan, hukuk devleti ve temel hak ve özgürlükler konusunda endişeye mahal olmadığını ifade etmişse de Carl Schmitt “olağanüstü halde hukuk devleti anlayışına uygun bir yetkiye yer” olmadığını altını çizer. (2002: 14) Yürürlükte olan 1982 Anayasası’nın 15. Maddesi, “Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması” başlığını taşır. Bu maddeye göre:

Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.^[4]

Görüldüğü üzere, Anayasa her ne kadar “milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler” ve “durumun gerektirdiği ölçüde” ifadeleriyle bir sınır alan

[3] Bkz. <http://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/49706/bakanlar-kurulu-toplantisi-sonrasinda-yaptiklari-basin-aciklamasi.html> Erişim tarihi: 23 Temmuz 2016, 18:25

[4] Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf Erişim Tarihi: 23 Temmuz 2016, 19:00

çizse de temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulduğu ve tüm anayasal güvencelerin devre dışı kaldığı bir durum tarif edilmektedir. Erdoğan, 20 Temmuz 2016 tarihli konuşmasında "OHAL, Sıkıyönetim değildir" dese de bu iki olağanüstü yönetim biçimi anayasanın bu maddesinde birlikte düzenlenmiştir ve anayasal güvencelerin ve dolayısıyla hukuk devleti ilkesinin devre dışı kalması, askıya alınması anlamında bu iki olağanüstü yönetim biçimi arasında bir fark yoktur. Fazıl Sağlam'ın ifadesiyle:

...1982 Anayasası adeta içiçe iki anayasa içermektedir. Bunlardan biri normal durumları düzenlemekte, ikincisi olağanüstü yönetim usullerini birinciden bağımsız ayrı bir rejime tabi kılmaktadır. Aynı özellikler KHK'lar bakımından da geçerlidir. (1984: 262)

Dolayısıyla Erdoğan'ın yukarıda alıntıladığımız "otolimitasyon deklarasyonu" ile Sağlam'ın ifadesiyle korunacağı taahhüdünde bulunulan "birinci anayasa"ya ait bir takım değerler ve ilkeler ile Sıkıyönetim ile birlikte aynı "ikinci anayasa" rejimine tabi OHAL arasında keskin bir gerilim ve hatta pek çok tutarsızlık olacağı ortadadır. Nitekim Sıkıyönetim ve OHAL yönetim biçimleri açısından Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisiyle ilgili olarak da hiçbir fark bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, bir yetki kanuna gerek duymaksızın kanun hükmünde kararname çıkarabilir; bu kanun hükmünde kararnameler ile olağan dönemde KHK ile düzenlenmesi mümkün dahi olmayan konuları düzenleyebilir ve hatta anayasaya aykırı bir biçimde düzenleyebilir. Kural olarak bu OHAL ve Sıkıyönetim döneminde çıkarılan KHK'ların Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmesi de mümkün değildir. Bu anlamda hem yasama yetkisi yürütmenin eline geçmiş olduğu, hem de bu yetkinin Anayasa Mahkemesi denetiminin de dışında ve anayasal sınırlardan azade bir yetki olarak yoğunlaştığını değerlendirebiliriz.^[5]

Bu anlamda TBMM büyük oranda devre dışı kaldığı gibi Anayasa Mahkemesi de devredışı kalmıştır. Ve Erdoğan'ın "otolimitasyon deklarasyonu" nun hayata geçmesinin etkin tek güvencesi olarak kamuoyunun hukuk ötesi denetimi elimizde kalmaktadır.

II.

[5] Detaylı bilgi için bkz. Yılmaz ALİEFENDİOĞLU, "Anayasa Yargısı Açısından Olağanüstü Yönetim Usulleri", *Amme İdaresi Dergisi*, cilt 25 sayı 2, Haziran 1992; Kemal GÖZLER, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Kitabevi, Bursa 2011, s.378-392; Onur KARAHANOGULLARI, "Kanun Hükmünde Kararname Çıkarma Yetkisi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt 52, sayı 1-4, (1997)

Anayasa'nın bir anlamda anayasal bir biçimde askıya alınması anlamına gelen, olağanüstü yönetim usullerinden olan OHAL'de temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının kısmen veya tamamen durdurularak hukuk devleti ilkesine aykırı olarak yürütülecek tutum ve uygulamalar olağanüstü durumun hal yoluna koyulması için işlevsel olabilir. Ne var ki olağanüstü durum bir gün bir biçimde aşılabacak, toplum ve siyaset normal seyrine dönecektir. Durum normale döndüğünde, olağanüstü dönemin bakiyesi ve geride bıraktığı tahribatın maddi ve manevi düzeyde giderilmesi olağan dönemin öncelikli meselesi olacaktır. Fakat bu dönemde ortaya çıkacak tahribatın belki de onlarca yılda giderilemeyeceği ve açılan yaraların kapanmasının çok uzun süreler mümkün olamayacağı bir takım son derece kırılgan alanlar da var. İşte üniversite kurumu ve üniversitenin temel kurucu ilkesi olan akademik özgürlük ilkesi bu kırılgan alanların belki de en başında geliyor.

Anayasa'nın 130. Maddesi akademik özgürlüğün çok kısa ve yeteriz bir tanımını vermiş; ancak 12 Eylül'ün "iç düşman" algısından beslenen bir ifadeyi ise hemen sonrasına yerleştirmiştir:

Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbetçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez.

Her ne kadar 1982 Anayasası akademik özgürlük için yeterli bir tanım ve güvence vermemiş ve onu takip eden hükmünde akademik özgürlük ile ilgili endişesini ve hatta paranoyasını^[6] açık etmişse de kendisini medeni dünyanın, uluslararası bilim camiasının ve küresel üniversite ağının bir parçası kabul eden modern bir ülke için, akademik özgürlük, modern üniversite kurumunun kurucu, temel ilkesidir. Şöyle ki akademik özgürlük ilkesi üzerine bina edilmemiş bir kurumsal yapıyı bir öğretim kurumu, hatta bir yükseköğretim kurumu olarak tarif etmek mümkünse de bu ilkenin yokluğunda üniversiteden bahsetmek mümkün değildir.

Akademik özgürlüğün dış çerperini bir ülkedeki çoğulcu demokrasinin temel kurucu ilkelerinden olan bilim ve sanat özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, basın özgürlüğü, eğitim hakkı ve hatta

[6] 12 Eylül askeri darbesinin bir savunması ve gerekçelendirilmesi olarak kaleme alınmış ve darbenin birinci yılında Millî Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği tarafından hazırlanıp Türk Tarih Kurumu'na bastırılmış olan **12 Eylül Öncesi ve Sonrası** adlı kitapta "Hürriyetler Kötüye Kullanılıyor" başlığı altında üniversiteler de, "anarşinin" ve "hürriyetlerin kötüye kullanıldığı" bir merkez olarak tarif edilmektedir. Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1981

seyahat hürriyeti gibi temel haklar ve özgürlükler oluşturur. Bu temel hak ve özgürlüklerin hukuken, siyasal veya sosyokültürel olarak kısıtlanmış olduğu bir siyasal rejimde akademik özgürlük de dışarıdan bir kuşatmanın içerisinde; dışarıdan daraltılmıştır. Bu anlamda tüm yurttaşların bu temel hak ve özgürlüklerini hayata geçirmesi türlü biçimlerde kısıtlanırken, akademik topluluk üyelerinin bu sınırlamalardan muaf olması düşünülemez. Bunun doğal sonucu olarak Anayasa 15. Madde uyarınca OHAL süresince temel hak ve hürriyetlerin değil ki sınırlandırılması, kullanımlarının kısmen veya tamamen durdurulması mümkün olduğuna göre, akademik özgürlüğün, bu bahsettiğimiz dış çeperi itibariyle askıda olduğunu söylemek mümkündür.

Bir kurum olarak üniversite, akademik topluluk üyelerinin akademik özgürlük ilkesi temelinde örgütlendiği bir kamusal birlikteliktir. Akademik topluluğun mensupları, kendilerini bir araya getiren ve aynı zamanda bir kamu kurumu olan üniversite ile istihdam ve aidiyet ilişkisi içerisinde. Bu anlamda akademik topluluk mensuplarının geniş anlamıyla "işvereni" devlettir. Bunun doğrudan sonucu olarak akademik topluluk üyeleri devletle, siyasal iktidarla, bürokrasiyle gerilimli bir ilişki içerisinde. Dolayısıyla yukarıda akademik özgürlüğün dış çeperi olarak tarif ettiğimiz temel hak ve özgürlüklerin akademik topluluk mensupları açısından etkin bir biçimde hayat bulabilmesi için üniversitenin buna uygun bir biçimde kurumsallaşması, örgütlenmesi ve yukarıda saydığımız aktörlerle de buna uygun bir biçimde ilişkiler kurması bu gerilimin aşılabilmesine bağlı olacaktır. Sançar'ın ifadesiyle:

"Bilim özgürlüğü, sadece bilimim özgül alanına devlet müdahalesini yasaklamakla kalmaz; ayrıca devletin bilim özgürlüğü düşüncesini tanıması, bunun gerçekleşmesine katkıda bulunması gereğini de içerir. Buna göre, bilim özgürlüğü, devleti, teşvik edici ve destekleyici aktif önlemler alma konusunda da yükümler. Bu yükümlülük bir yandan yükseköğretim alanında organizasyona ilişkin *özgürlükçü* düzenlemeler yapılmasını, diğer yandan personel, maddi ve finansal araç ve kurumların teminini kapsar." (1995: 214)

Dünya Üniversiteler Servisi'nin, 6-10 Eylül 1988 tarihlerinde toplanan 68. Genel Kurulu tarafından kaleme alınan "*Akademik Özgürlük ve Yüksek Öğretim Kurumlarının Özerkliği*" adlı Lima Bildirgesi, güvenceli istihdamı akademik özgürlüğün tesisi için temel bir gereklilik olarak saptar:

Tüm devletler ve yüksek öğretim kurumları öğretim üyeleri ve araştırmacılar için istikrarlı ve güvenceli bir istihdam sistemini temin ederler. Akademik çevrenin

hiç bir üyesi, akademik çevrenin demokratik yollarla seçilmiş bir organı önünde adil bir savunma yapılmadan görevinden alınamaz.^[7]

UNESCO'nun 11 Kasım 1997 tarihli "Yüksek Öğretim Personelinin Statüsüne İlişkin Tavsiye Kararı"^[8] da akademik özgürlüğün tanımına ilişkin güncel bir çerçeve sunmaktadır. Bu karar bir tavsiye kararı olmakla hukuki bağlayıcılıktan yoksundur ancak moral bir bağlayıcılığı olan uluslararası bir belge niteliğindedir. Tavsiye Kararı'nın 4. maddesinde yüksek öğretim kurumları ve üniversite, akademik özgürlük temelinde tanımlanmaktadır. 4. Madde şöyledir:

Yüksek öğretim kurumları ve özellikle de üniversiteler, geleneksel bilgi ve kültürü muhafaza eden, yayan ve geleneksel kültür ve bilgiye ilişkin görüşlerini özgürce ifade eden ve başat (prescribed) öğretilerin kısıtlamasına tabi olmaksızın yeni bilginin peşinde koşan akademisyenler (scholars) topluluğudur.

Görüldüğü üzere 4. maddede doğrudan akademik özgürlük tabiri anılmasa da; bir topluluğun yüksek öğrenim kurumu yada üniversite olarak anılabilmesi için akademik özgürlük ilkesinin önkoşul olduğu tespit edilmiştir. Keza Tavsiye Kararı'nın başlangıç bölümünde, "eğitim hakkı, öğretim hakkı ve araştırma hakkının ancak, bir akademik özgürlük ve yüksek öğretim kurumlarının özerkliği atmosferi içerisinde" tam olarak hayata geçebileceği vurgulanmıştır. Tavsiye kararının 27. Maddesine göre, akademik özgürlük, "başat öğretilerle kısıtlanmaksızın, öğretim ve tartışma özgürlüğüne, araştırmada bulunma ve sonuçlarını yayma ve yayınlama özgürlüğüne, içinde çalıştıkları kurum ya da sistem hakkında görüşlerini özgürce ifade etme özgürlüğüne, kurumsal sansüre tabi olmama ve profesyonel ya da temsili akademik organlara katılma özgürlüğüne" sahip olmak şeklinde tanımlanmıştır.

Bu yazının içerisinde akademik özgürlüğün detaylı ve yeterli bir tanımını yapacak yerimiz de, hızlı gelişen bir sürece hızlı bir bilimsel katkı sunma çabamıza binaen yeterli süremiz de yok.^[9] Ancak OHAL'in ilan edilmesinin hemen

[7] <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr/index.php/ebt/article/view/36/54> erişim tarihi: 18.7.2016, 12:30: Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Cenk YİĞİTER, **Türkiye'de Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği (1845 – 1961)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013

[8] http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13144&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html erişim tarihi: 30 Ağustos 2012 saat: 21:50: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001102/110220e.pdf#page=32> erişim tarihi: 20 Ağustos 2012 saat: 22:00: İlgili tavsiye kararının detaylı bir incelemesi için bkz. ALPKAYA, "UNESCO'nun 1997 Tarihli Kararı Işığında Akademik Özgürlük", **Cevat Geray'a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara 2001, s.229 – 244

[9] İngiltere'deki 1988 tarihli Eğitim Reformu sürecinde, Hillhead Lordu Jenkins, akademik özgürlüğe dair şöyle öz bir tanım getirmiştir: "Akademik özgürlük, akademisyenlerin,

akabinde yayınlanan ilk KHK olan, 23.7.2016 tarihli 667 sayılı KHK'nın^[10] 4. Maddesinin öğretim elemanları açısından akademik özgürlük ilkesinin olmazsa olmaz gereği olan güvenceli istihdam sistemini paramparça etme potansiyeline sahip olduğunun altı çizilmelidir. Bu maddeye göre "Terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olduğu değerlendirilen; (...)11/10/1983 tarihli ve 2914 sayılı Yükseköğretim Personel Kanununa tabi personel, Yükseköğretim Kurulu Başkanının teklifi üzerine Yükseköğretim Kurulunun kararıyla kamu görevinden çıkarılacaktır. Görüldüğü üzere adli veyahut idari herhangi bir soruşturma süreci işletilmeksizin, kişinin savunması alınmaksızın bir öğretim elemanın YÖK kararı ile işine son verilmesi ve kamu görevinden çıkarılması mümkün hale gelmiştir. Söz konusu kamu görevinden çıkarma işlemine karşın idari yargı yolu açık olsa da 667 sayılı KHK'nın 10. maddesine göre "Bu Kanun Hükmünde Kararname kapsamında alınan kararlar ve yapılan işlemler nedeniyle açılan davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilemez." Bu anlamda hukuka aykırı olarak YÖK tarafından kamu görevinden çıkarılan öğretim elemanlarının idari yargı kararıyla görevlerine geri dönmeleri mümkünse de, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 27. maddesi "idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olma" halinde dahi işlemin yürütmesi durdurulamayacaktır. Ayrıca 677 sayılı KHK'nın 9. maddesi, "Bu Kanun Hükmünde Kararname kapsamında karar alan ve görevleri yerine getiren kişilerin bu görevleri nedeniyle hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluğu doğmaz" demektedir, tasfiye sürecini yürütecek aktörlere, deyim yerindeyse, "elinizi korkak alıştırmayın" mesajını da açıkça vermiştir.

İlan edilen OHAL'in amacı 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında FETÖ/PYD olarak adlandırılan bu suç örgütünün benzer bir darbe girişimi veyahut destabilizasyon yaratabilecek olası girişimlerinin önüne geçmeyi hedeflediğine ve Erdoğan'ın yukarıda alıntılıdığımız "otolimitasyon deklarasyon" u da "hukuk devleti, temel hak ve hürriyetler ve demokrasi" ilkelerine bağlılık taahhüdünde bulunduğu göre, böylesi bir uygulamanın ilan edilen OHAL'in amacıyla açıklanamayacağı ortadadır. Nitekim, söz konusu suç örgütünün içinde görev aldığından veyahut bu suç örgütü ile yasadışı ilişkiler içerisinde olduğundan şüphe edilen öğretim elemanları hakkında olağan döneme ait hukuk devleti

mesleklerini ya da yetkilerini kaybetme tehlikesi hissetmeksizin, mevcut bilgiyi sorgulama ve sınama; ve yeni fikirler ve tartışmalı veya genel kabullerin aksine görüşler öne sürme özgürlüğüdür." JENKIS'ten aktaran Conrad RUSSEL, **Academic Freedom**, Routledge Press, London & New York 1993, s.1-2

[10] Bkz. Resmi Gazete, 23.7.2016, sayı: 29779

ilkeleri çerçevesinde adli ve idari soruşturma süreçlerinin yürütülmesi ve soruşturma sonuçlanıncaya değin açığa alma yoluyla bu kişilerin görevlerinden el çekterilmeleri ve kamu görevlisi olmalarından kaynaklanan her tür kamu gücü kullanma imkanının yoksun hale getirilmeleri mümkünken, 667 sayılı KHK'daki kamu görevinden çıkarma usulünün Anayasa'nın 15. maddesindeki "durumun gerektirdiği ölçü" kriterine aykırılığı da ortadadır.^[11] Nitekim bu suç örgütüyle türlü biçimlerde ilişkileri olduğundan şüphelenilen bir öğretim elemanının, hakkında derhal soruşturma başlatılıp açığa alınmasıyla sağlanamayacak fakat YÖK kararı ile kamu görevinden çıkarılmasıyla sağlanabilecek hiçbir yarar; tehditin bertaraf edilmesi açısından böyle bir yolun izlenmesinin sağlayacağı hiçbir avantaj yoktur. Ancak elbette YÖK'e KHK ile tanınan bu olağanüstü, kamu görevinden alma yetkisinin, hiç kullanılmasa dahi, akademik topluluk menupları üzerinde yarattığı endişe ile geleceğe yönelik son derece yıkıcı sonuçları olabilecektir.

SONUÇ YERİNE: Travmatik Üniversite Tarihimiz ve Akademik Toplumsal Hafızası

İşte dikkat çekmek istediğimiz mesele, bu "puslu" ortamın ve tüm kamu kurumlarıyla birlikte üniversite mensuplarını da fazlasıyla sarmış olan, "tasfiye" sürecine haksız bir biçimde kurban olma endişesinin, söz konusu tehdit bertaraf edilip olağan döneme döndükten sonra da halihazırda son derece yaralanmış bir üniversite kurumu ve belki de bir enkaz bırakacağıdır.^[12] "Türkiye'de Aka-

[11] Bu konuda 20 Temmuz 2016'dan sonraki OHAL sürecinde yayınlanan KHK'lar ve bu ölçülülük kriteri ile ilgili güncel bir değerlendirme için bkz. Murat SEVİNÇ, "OHAL kararnameleleri ya da kararnameyle yönetilmek...", Diken, 21.6.2016, <http://www.diken.com.tr/ohal-kararnameleri-ya-da-kararnameyle-yonetilmek/>, erişim tarihi: 22.7.2016: 13:00; Kerem ALTIPARMAK, "Bu Bir Olağanüstü Hal KHK'si Değildir", Mülkiye Haber, 23.7.2016, <http://mulkiyehaber.net/?p=16490> erişim tarihi: 23.7.2016: 18:00

[12] Bu yazıyı yazma sürecimde, OHAL'i ve üniversitelerdeki tasfiyeyi konu alacağımı duyan meslektaşlarımdan, "başka yazacak konu mu bulamadın", "acaba bu yazıyı bu süreçte yazmasın mı yada sonra mı yayınlatsan" şeklinde dostane uyarılar almış olmam durumun vehametine dair kişisel bir manzara olarak önümde duruyor Murat SEVİNÇ de bir akademisyen olarak kendi kişisel manzarasını 24 Temmuz 2016 tarihli yazısında şu ifadelerle betimliyor:

80 küsur yaşındaki annemin yanında ne zaman bilgisayarın başına otursam, telaşlanıyor. Yeni değil, uzun süredir. Öyle nane molla bir kadın da değil hani. Çocukluğu 1930'lar doğusunun çetin koşullarında geçmiş, köyden kente göçün tüm sıkıntılarını, yoksunluklarını yaşamış, son derece güçlü, dirayetli ve dindar biri. 'Anne mesajlara bakacağım' dediğimde dahi, 'Aman dikkat et' demeye başladı. Cumhuriyet'in en yoksul ve sıkıntılı zamanlarını, tüm darbeleri vs. görmüş birinden söz ediyorum. Onu telaşlandıran, canını sıkan şey, o

demik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği (1845-1961)" başlıklı, 2013 yılında savunduğumuz doktora tez çalışmamız da şunu ifade etmiştik:

Akademik özgürlük, akademik topluluk üyelerinin yapmaları gereken, yapmakla görevli oldukları işi yapabilmelerinin güvencesidir. Bu özgürlüğün ihlal edilmesi için illa açık bir ihlale gerek yoktur. Bir akademik kurumda hiç kimsenin akademik faaliyetleri dolayısıyla işine son verilmiyor ya da yetki ve ayrıcalıkları elinden alınmıyor, hiç kimse bu anlamda doğrudan bir yaptırıma uğramıyor olabilir. İlk bakışta kurumun bu anlamda sicili gayet temiz gözükebilir. Ancak bu durum, o kurumun veya kurumun dahil olduğu rejimin akademik özgürlüğe son derece saygılı olduğunu gösterebileceği gibi tam tersini de gösterebilir. Belki de bu kurumda ve rejimde akademik özgürlük, örtülü bir korku kültürü ile sistemli olarak her an ihlal ediliyor; araştırmacıların hiçbiri kendilerini bir biçimde zor durumda bırakacak sonuçlar doğurabilecek araştırmalara en başından hiç girmiyor ya da araştırmalarının sonuçlarını paylaşmıyor olabilirler. Demek istediğimiz, akademik özgürlük de tüm diğer özgürlükler gibi, açıkça ihlal edilebileceği gibi; örtük ve sistemli bir biçimde de ihlal edilmeye müsaittir. Dolayısıyla akademik özgürlük ilkesinin gerçekten hayat bulabilmesi için, sadece devlet tarafından, akademik kurum ve kurullar tarafından doğrudan ve açıkça ihlal edilmiyor olmamaları yeterli değildir. Akademik özgürlük, ancak, akademik topluluk üyelerinin, akademik faaliyetler dolayısıyla endişe duymayacakları bir çalışma ortamını tesis edecek bir güvenceler sistemi ile hayat bulabilir. (YİĞİTER: 2013: 15-16)

Osmanlı–Türkiye Üniversite tarihinin en özet anlatısında bile kaçınmayacağımız kelime “tenkîsât” yada “tasfiye”dir. Üniversite tarihimiz Birinci Darülfünundan 1402’liklere^[13] ve en yakın süreçte Barış için Akademisyenler’in “Bu Suça Ortak Olmayacağız” bildirisi ile yaşanan sürece kadar bunun pek çok tanıklıklarıyla doludur. Üniversite tarihimizdeki bu tasfiye geleneği, sistemin her krize girişinden sonra muhakkak üniversitelerde de tasfiye dalgalarının yaşanmış olması ülkemizin ve Türkiye’de tüm akademik topluluk üyelerinin kolektif hafızasında derin bir yer edinmiştir. Üniversitelerimizin bu travmatik geçmişi ve bu kolektif hafıza, yüksek öğretim kurumlarının “üniversite” olmasına ve istikrarlı bir durumu sürdürerek kurumsallaşmalarına, bir gelenek inşa edebilmelerine imkan vermemiştir. Üstelik üniversitelerimiz bu geçmişle hesaplaşma ve geçmişin bu yaralarını kapatma imkanlarını bulamadan yeni

sırada herhangi bir şey yazıyor olmam. Olabilecek en sıradan yaşamı süren ve şu vasat yazıları kaleme alan biri için telaşı. (2016b)

[13] Detaylı bilgi için bkz. Aynur SOYDAN, “Darülfünundan Günümüze Üniversitede Tasfiyeler”, **Toplum ve Hekim**, C.14 S.4, Temmuz-Ağustos 1999

travmalara maruz kalmaktadır. Sançar'ın başka bir bağlamda da olsa şu ifadeleri üniversitelerimiz için de geçerlidir:

Şiddet ve baskı rejimleri, bireyler ve toplumlar üzerinde etkileri uzun zamana yayılan sonuçlar doğururlar. Bu mirasın yıkıcı potansiyeli, “normallığe dönüş”ün aldatici görüntüsü altında çoğu zaman küçümsenir. Oysa suç yüklü geçmişle hesaplaşma, istikrarlı bir toplumsal barış ortamı yaratma konusunda en önemli meydan okumalardan birini oluşturur. (2010: 140)

Üniversitelerimizin, ülkemiz potansiyellerine kıyasla son derece düşük profilinin ve özellikle sosyal bilimler alanında ülke potansiyelinin çok altında bilim insanı yetiştirebiliyor olmamızın ve önlenemeyen nitelikli akademik göçün tek olması da başlıca sebeplerinden biri kanımızca budur. Ülkemizdeki kamu görevlilerin atanmaları ve terfileri sürecindeki liyakat esasından uzaklaşmasıyla başlayan ve suç örgütünün kritik pozisyonlara yerleşmesine-sızmasına-yerleştirilmelerine kadar varan sürecin özelde yükseköğretim sisteminin ve genel eğitim sisteminin niteliksizliğinden ve niteliksizleştirilmesinden bağımsız düşünülme-yeceği de ortadadır.

Bugün geldiğimiz 15 Temmuz sonrası süreçte ise, üniversiteler yeni bir tasfiye dalgası ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu tip olağanüstü tedbirlerin sonucu olarak ortaya çıkan tasfiye süreçlerinin, olağanüstü tedbirlerin çok ötesine geçen bir takım fırsatçılıkların, “cadı av”larının, başka kişisel, kurumsal, siyasi hesaplaşmaların enstrümanına dönüşme riski çok fazladır. Erdoğan'ın ve Hükümet'in bu OHAL sürecini başka bir takım siyasal hesaplaşmaların aracı haline getirmek gibi bir niyeti yoksa dahi, böylesi bir süreç Erdoğan'ın ve Hükümet'in inisiyatifi ve kontrolü dışında, genel olarak kamu bürokrasisinin ve özelde YÖK ve üniversite bürokrasisinin müdahaleleri, işgüzarlıkları, durumdan vazife çıkarmaları, göze girme rekabetleriyle ve yukarıda bahsettiğimiz türden hesaplaşmaların devreye girmesiyle böylesi bir duruma hızla evrilme potansiyeline sahip. Bu durum, mevcut OHAL uygulamasının ulusal ve uluslararası meşruluğunu zedeleyerek kamu kurumlarının suç örgütünden arındırılması sürecine de ciddi düzeylerde zarar verebilir. Burada göze alınan bir diğer risk ise, üniversitelerimizin geleceğinin uzun süreler onarılamayacak şekilde örselenmesidir.^[14] Bunun sonucunda değil enkazı kaldırmak, hasar tespitini yapmak dahi kısa ve orta vadede mümkün olmayabilir.

[14] Bu sürecin yetişmiş nitelikli akademik personelin gelişmiş batı ülkelerine doğru uzun sürecek bir nitelikli akademisyen göçü dalgasını tetikleme de mümkündür. Darbe girişiminden sadece beş gün sonra Çekya Başbakan Yardımcısı Pavel Belobradek, Türkiye'de tasfiye edilen üst düzey akademisyenlerin istihdam edilmesi için üniversite, enstitü ve bilim-araştırma kurumlarına çağrı yapacağını belirtmesi bu sürecin ciddiyetini gösteren bir öncü örnek olarak değerlendirilmelidir. bkz. “Tasfiye edilen Türk akademisyenlere Çekya

KAYNAKÇA

- AGAMBEN, Giorgio (2006): **İstisna Hali**, çev: Kemal Atakay, Otonom, İstanbul
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz (1992): "Anayasa Yargısı Açısından Olağanüstü Yönetim Usulleri", Amme İdaresi Dergisi, Haziran 1992, cilt 25 sayı 2
- ALPKAYA, Gökçen (2001): "UNESCO'nun 1997 Tarihli Kararı Işığında Akademik Özgürlük", **Cevat Geray'a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği, Ankara
- ALTIPARMAK, Kerem (2016): "Bu Bir Olağanüstü Hal KHK'si Değildir", Mülkiye Haber, 23.7.2016, <http://mulkiyehaber.net/?p=16490> erişim tarihi: 23.7.2016: 18:00
- FUREDI, Frank (2001) **Korku Kültürü – Risk Almamanın Riskleri**, çev: Barış Yıldırım, Ayrıntı, İstanbul
- GÖZLER, Kemal (2011): **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin, Bursa
- KARAHANOĞULLARI, Onur (1997): "Kanun Hükümünde Kararname Çıkarma Yetkisi", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, cilt 52, sayı 1-4
- MACHIAVELLI, Niccola (1961): **Il Principe**, Einaudi, Torino
- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği (1981): **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- RUSSEL, Conrad (1993): **Academic Freedom**, Routledge Press, London & New York
- SAĞLAM, Fazıl (1984): "Kanun Hükümünde Kararname Çıkarma Yetkisinin Sınırları, Uygulamanın Yaygınlaşmasından Doğabilecek Sıkıntılar", Anayasa Yargısı Dergisi, 1984, cilt 1
- SANCAR, Mithat (1995): **Temel Hakların Yorumu**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- SANCAR, Mithat (2010) **Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne**, İletişim, İstanbul
- SCHMITT, Carl (2002): **Siyasal İlahiyat**, çev: Emre Zeybekoğlu, Dost, Ankara
- SEVİNÇ, Murat (2016a): "OHAL kararnameleleri ya da kararnameyle yönetilmek...", Diken, 21.6.2016, <http://www.diken.com.tr/ohal-kararnameleri-ya-da-kararnameyle-yonetilmek/>, erişim tarihi: 22.7.2016: 13:00
- SEVİNÇ, Murat (2016b): "Beyler susun, bir 'erkek' olarak susun, ne olursunuz...", Diken, 24.7.2016, <http://www.diken.com.tr/beyler-susun-bir-erkek-olarak-susun-ne-olursunuz/>, erişim tarihi: 25.7.2016: 14:15
- SOYDAN, Aynur (1999): "Darülfünundan Günümüze Üniversitede Tasfiyeler", Toplum ve Hekim, cilt 14 sayı 4, Temmuz-Ağustos
- YİĞİTER, Cenk (2013): **Türkiye'de Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği (1845 – 1961)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
-
- kapılarını açıyor", T24 Bağımsız İnternet Gazetesi, 21.7.2016, <http://t24.com.tr/haber/tasfiye-edilen-turk-akademisyenlere-cekya-kapilarini-aciyor,351213>, erişim tarihi: 21.7.2016, 22:00: "Baskı gören akademisyenler Türkiye'den ayrılabilir", Cumhuriyet Gazetesi, 29.7.2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/574054/Baski_goren_akademisyenler_Turkiye_den_ayrilabilir.html erişim tarihi: 29.7.2016: 02:00